

Den felande länken

Del I

av

Richard Johnsson¹

I det som följer ska jag beskriva hur kopplingen mellan företagens räkenskaper och nationalräkenskaperna ser ut. Utläggningen implicerar dessutom att BNP i det närmaste är ett nettomått. Det här är det första i en serie skrifter där jag beskriver Den felande länken.

En fråga av mycket stort intresse är hur kopplingen mellan företagens räkenskaper, dvs balans- och resultaträkningarna, och underlaget för beräkningen av bruttonationalprodukten (BNP) ser ut. Det är en fråga jag tror många ekonomer ställt sig. Frågan har dessbättre ett svar, men svaret är inte alldeles självklart och i det närmaste okänt. Svaret tillhandahölls av den amerikanske ekonomen George Reisman i hans bok *Capitalism* från 1996 och jag kommer att i ett antal delar, under rubriken *Den felande länken*, att redogöra för hur den kopplingen ser ut. Denna redogörelse av huvudpoängerna hos Reisman, med en del tillägg av mig själv, är på inte sätt uttömmande, och jag måste därför hänvisa läsaren till Reismans bok för ett mer fullständigt svar på frågan.

I denna första del kommer jag bl a att visa hur ett tidigt misstag i utvecklingen av nationalräkenskaperna har gjort att kopplingen till företagens räkenskaper varit mycket svår att förstå. Det finns således ingen glasklar koppling mellan t ex BNP-måttet och företagens utveckling räkenskapsmässigt. Efter denna första del kommer den kopplingen förhoppningsvis ha blivit klarare och efter den sista delen, alldeles glasklar.

För att börja något tidigare än Reisman gör, så lades grunden till det moderna nationalräkenskapssystemet i en artikel av Meade & Stone från 1941 (*The Economic Journal*, vol.51(1941), pp.216-233). Där gör de för första gången en systematisk analys av räkenskaperna på nationell nivå. Detta kan förenklat sammanfattas i²:

¹Doktorand i nationalekonomi, Uppsala Universitet. Copyright © 2002 Richard Johnsson. All rights reserved. Författaren nås via richardebjohnsson@tiscali.se. Detta är version 2 av uppsatsen. Ändringarna är obetydliga för innehållet.

² Notation och annat är förenklat och anpassat till den fortsatta framställningen. Jag återger i princip vad Meade & Stone framställde i artikeln i fråga. Både Meade och Stone har för övrigt fått Nobelpris, Stone just för sitt arbete med nationalräkenskaperna.

$$p+w=Y=NNP=C+G+I \quad (1)$$

där alltså summan av kapitalinkomster, p , och löneinkomster, w , är lika med nationalinkomsten, Y , och att nettonationalprodukten, NNP , är lika med summan av privat konsumtion, C , offentlig konsumtion, G , och nettoinvesteringar, I . Meade & Stone delar vidare upp nettoinvesteringarna enligt:

$$I = I_f - a + I_l \quad (2)$$

Där I_f är bruttoinvesteringar i fasta tillgångar, a avskrivningen av fasta tillgångar och I_l nettoinvesteringar i lager ($I_f - a$ blir alltså nettoinvesteringarna i fasta tillgångar).

Så långt är allt enkelt att följa, men när Meade & Stone diskuterar hur man skall gå från NNP till BNP uppstår ett gravt fel. Felet uppkommer när de skriver att det räcker att lägga till avskrivningarna i de fasta tillgångarna, a , och på så sätt erhåller bruttoinvesteringarna i fasta tillgångar, för att erhålla BNP . Men de lämnar investeringarna i lager på nettobasis! Det har självklart avsevärd betydelse, då det mesta som säljs har passerat lagret (dvs brutto), emedan BNP bara inkluderar förändringen i lager, en förändring som inte säger mycket i sammanhanget. Kontentan av detta är, som jag utvecklar nedan, att *merparten av alla utgifter och inkomster i ekonomin döljs under nettoinvesteringarna i lager*. Denna upptäckt är ingalunda min egen, utan alltså Reismans. Resten av denna uppsats kommer att redogöra för hur Reisman korrigerar Meade & Stone:s misstag. Han gör det genom att introducera begreppet productive expenditure, eller produktiva utgifter, och att visa att de totala nettoinvesteringarna är skillnaden mellan dessa produktiva utgifter och de totala företagskostnaderna, dvs att $Y = C + I = NNP$.

För att visa det senare påståendet ska jag härleda likheten mellan nationalinkomsten/nettonationalprodukten och privat konsumtion, offentlig konsumtion plus nettoinvesteringarna. Vi utgår från definitionen som användes ovan:

$$p+w=Y \quad (3)$$

där återigen p är kapitalinkomster och w löneinkomster. Vidare kan vinsterna beskrivas som de totala försäljningsintäkterna, s , minus de totala kostnaderna, d , hos företagen, eller:

$$p=s-d \quad (4)$$

Substitution av (4) i (3) ger:

$$s-d+w=Y \quad (5)$$

Nästa steg innebär ytterligare en nyhet jämfört med standardteorin, nämligen en uppdelning i försäljningsintäkterna enligt:

$$s = s_c + s_b \quad (6)$$

där s_c är de totala försäljningsintäkterna som kommer från försäljning för konsumtion och s_b de totala försäljningsintäkterna från företag³. På motsvarande sätt kan löneinkomsterna delas upp enligt:

$$w = w_c + w_b \quad (7)$$

där w_c är de löner som betalas av konsumenter (t ex hembiträde, barnvakt) och w_b de löner som betalas av företagen (som läsaren kanske förstår är w_c ointressant i sammanhanget). (6) och (7) i (5) ger vidare:

$$s_c + s_b - d + w_c + w_b = Y \quad (8)$$

som helt enkelt säger att nationalinkomsten fortfarande är lika med summan av vinsterna och lönerna, men nu uttryckt i intäkter och utgifter. (8) kan skrivas:

$$s_c + w_c + s_b + w_b - d = Y \quad (9)$$

Vidare är det klart att konsumtionsutgifterna (utelämnar G för enkelheten) motsvarar företagets försäljningsintäkter från konsumenterna plus de löner som betalas av konsumenter (som återigen är obetydlig), eller att:

$$s_c + w_c = C \quad (10)$$

Nästa steg introducerar begreppet produktiva utgifter, B , såsom:

$$s_b + w_b = B \quad (11)$$

som säger att de produktiva utgifterna är lika med företagets utgifter för varor och tjänster från andra företag samt löneutgifterna. De produktiva utgifterna är alltså de utgifter som företag gör med syftet att uppnå påföljande försäljningsintäkter⁴. (10) och (11) i (9) ger:

$$C + B - d = Y \quad (12)$$

Vidare, med en liten tankeövning inser nog läsaren att:

$$B - d = I \quad (13)$$

eller att de produktiva utgifterna minus kostnaderna i själva verket är nettoinvesteringarna. Varför så är fallet kommer att förklaras nedan. (13) i (12) ger:

$$C + I = Y \quad (14)$$

Och således visar det sig att likheten mellan nationalinkomsten och nettonationalprodukten i själva verket är en identitet. Det fulla sambandet kan skrivas:

$$Y = p + w = (s_c + s_b - d) + (w_c + w_b) = (s_c + w_c) + (s_b + w_b - d) =$$

³ Denna uppdelning har sitt ursprung i Adam Smith uppdelning i konsument- och kapitalvaror. Se Reismans bok *Capitalism*, kapitel 11 eller min uppsats *Kapital- vs konsumtionsvaror; en utredning av begreppen*, Amagi Småskriftserie 2002:4. Kort kan sägas att det viktiga är syftet med köpet av varan.

⁴ Därmed framgår att s_b är kapitalvaror och s_c ovan är konsumentvaror. Skillnaden dem emellan är alltså inga fysiska karaktäristika utan enbart syftet de används för. Se Reismans bok *Capitalism*, kapitel 11 eller min uppsats *Konsument- och kapitalvaror; en utredning av begreppen*.

$$=C + B - d = C + I = \text{NNP} \quad (15)$$

Det återstår alltså att förklara (13), dvs att $B - d = I$. Det görs enklast genom att se på de förenklade balans- och resultaträkningarna i Figur 1 och 2. De centrala kontona i balansräkningen är "Lager och produkter i arbete" och de tre kontona för de fasta investeringarna, "Fasta tillgångar, brutto", "ackumulerade avskrivningar" och "Fasta tillgångar, netto". De centrala kontona i resultaträkningen är avskrivningar och KSV.

Anledningen till att de produktiva utgifterna minus kostnaderna är lika med nettoinvesteringarna är, för de företag som gör dem, att produktiva utgifter gör att de nämnda tillgångarna i balansräkningen ökar (debet) medan kostnaderna gör att tillgångarna i balansräkningen minskar (kredit). Skillnaden mellan alla sådana plus och minus i motsvarar nettoförändringen i tillgångarna (det bokförda värdet). Denna förändring är alltså nettoinvesteringen.

Figur 1 – Förenklad balansräkning:

Tillgångar	Skulder
Kassa	Eget kapital
Fasta tillgångar, brutto	Lånat kapital
Minus ackumulerade avskrivningar	
Fasta tillgångar, netto	
Lager och produkter i arbete	

De produktiva utgifterna berör alltså de tre kontona för de fasta investeringarna, "Fasta tillgångar, brutto", "ackumulerade avskrivningar" och "Fasta tillgångar, netto", men även "Lager och produkter i arbete". I den senare ingår utlägg för både kapitalvaror och arbete. Notera alltså att lönebetalningar dyker upp på tillgångssidan av balansräkningen. Men dessa lönebetalningar dyker inte alldeles direkt upp som lönekostnader, utan gör det först när de fasta tillgångarna skrivs av eller när något i varulagret ("Lager och produkter i arbete") säljs. När så sker dyker de upp i som kostnader i resultaträkningen, kostnader som dras från försäljningsintäkterna för att komma fram till den bokföringsmässiga vinsten.

Figur 2 – Förenklad resultaträkning:

Försäljningsintäkter
Kostnader
- Avskrivningar
- Kostnader för sålda varor (KSV)
- Försäljnings-, allmänna och administrativa kostnader
Vinst före skatt

Dessa kostnader dyker alltså upp som antingen avskrivningar eller ”kostnader för sålda varor” (KSV). Således sker först en ”kapitalisering” – tillgångarna ökar – av utläggerna ifråga och sedan en ”dekapitalisering” – tillgångarna minskar - när avskrivningen av utlägget sker (och motsvarande för varulagret/KSV). Sekvensen är alltså: produktivt utgift, kapitalisering av utgiften på tillgångskontot i balansräkningen, dekapitalisering av tillgångskontot i balansräkningen, och, slutligen, kostnad i resultaträkningen.

En nettoinvestering i fasta tillgångar sker således när de produktiva utgifterna för de fasta tillgångar överstiger avskrivningarna. En nettoinvestering i varulagret sker således när de produktiva utgifterna som förs till varulagret överstiger KSV. Nettoinvesteringen kan således vara både positiv och negativ. *Totalt sett sker alltså en nettoinvestering, när summan av de produktiva utgifterna för de fasta tillgångarna och de som förs till varulagret överstiger summan av avskrivningen och KSV.*

Det finns ytterligare en form av produktiva utgifter, nämligen omkostnader. Dessa förs aldrig till tillgångssidan av balansräkningen utan dras av från försäljningsintäkterna innevarande period. Exempel på dessa är försäljnings-, allmänna och administrativa kostnader, såsom visas i Figur 2. Således dras från försäljningsintäkterna avskrivningarna, KSV och omkostnaderna för att komma fram till vinsten.

För att inse att $B-d=I$, vilket jag ville visa, återstår endast ett par tankesteg. Först, omkostnaderna är per definition lika med de produktiva utgifter de motsvarar. Därför kan de adderas både till *summan av produktiva utgifter för de fasta tillgångarna och varulagret*, och till *summan av avskrivningarna och KSV*, utan att påverka skillnaden mellan dessa två. När de adderas till den förra summan blir resultatet de *totala produktiva utgifterna* och när de adderas till de senare blir resultatet de *totala kostnaderna*. Nettoinvesteringen är alltså skillnaden mellan resultatet de totala produktiva utgifterna och de totala kostnaderna, såsom påstått.

Kopplingen mellan företagets resultat- och balansräkningar och nationalinkomsten/nettonationalprodukten ligger alltså i att nettoinvesteringarna är lika med företagets produktiva utgifter minus deras kostnader. Den vakne läsaren inser kanske därmed hur felaktigt det är att ta steget från NNP till BNP genom att lägga till avskrivningarna. Mer om implikationerna av detta i nästa avsnitt i serien om Den felande länken, del II.